

B İ B L İ Y O G R A F Y A

WOLFRAM HOEPFNER, *Herakleia Pontike-Ereğli. Eine baugeschichtliche Untersuchung* (Forschungen an der Nordküste Kleinasiens. Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris, Bd. II, Teil 1), 4°, Wien, Verlag H. Böhlau Nachf., 1966, 104 s. metin, 36 res., 29 lev., 2 pl.

Tanınmış Alman Eskiçağ tarihçisi ve epigrafisti Prof. Dr. F. K. Dörner'in 1939 yılından beri "Bithynia" bölgesinde yaptığı önemli incelemeler ve yayınların tamamlayıcısı olarak çıkan bu eser 1961/62 yıllarında Dörner ile birlikte çalışmış olan Y. Mimar W. Hoepfner tarafından kaleme alınmış olup Bithynia'nın önemli liman şehirlerinden Herakleia Pontike=Karadeniz Ereğlisi'nin tarihi ve arkeolojik bir monografisini teşkil etmektedir. Yazar "giriş" faslında yerli tarihçilerin, bilhassa Nymphis ve Memnon'un yalnız parça halinde bize kadar gelen eserlerine dayanarak, Megaralı ve bunlara katılan Boiotialı kolonistler tarafından kurulmuş olan ve bazı kaynaklarda Herakles ve Kerberos mitosuna ile ilgili gösterilen bu şehrin, elverişli coğrafya durumu ve zengin hinterlandı sayesinde pek çabuk geliştiğini ortaya koymakta ve bu gelişmeye başlıca delil olarak şehrin Kırım'da Khersonesos, Trakya'da Kallatis ve bunlardan başka Kalpe ve Thymias şehirlerini kurmuş olduğunu göstermektedir. Fakat şehir en parlak devrini M. ö. 4. ve 3. yüzyıllarda yaşamıştır. Bu devirde şehrin idaresini Klearkhos ve Satyros gibi tiranlar ele geçirmiş, bunlar küçük bir azınlığa dayanmalarına ve halk tarafından sevilmemelerine rağmen, şehri muhkem bir surla çevirmek, kuvvetli bir donanma vücuda getirmek ve iktisadî durumunu sağlamlaştırmak suretile, gerek Perslere, gerek Perslerden sonra gelen Hellenistik devir kiralıklarına karşı koyabilmişler ve şehrin istiklâlini korumak yollarını bulmuşlardır. Yunan tiranlık tarihi için büyük bir önem taşıyan Herakleia tiranları hakkında, en çok sikke malzemesine dayanarak, kaleme alınmış olan yepyeni bir araştırmayı burada zikrederim: P. R. Franke, *Zur Tyrannis des Klearkhos und Satyros in Herakleia Pontike*, *Archäologischer Anzeiger* 1966, Heft 2, s. 130 v. dd.

Tiranların devrilmesinden ve demokratik idarenin teessüsünden sonra Herakleia bilmecburiye hellenistik devrin karışık olayları ile ilgilenmek, hattâ bazan Bithynia, ve Selevkos'lar kiralıklarına karşı cephe almak zorunda kalmıştır. M. ö. 2. yüzyılda çevresindeki toprakların büyük bir kısmını Bithynia kiralığına terkeden Herakleia Mithridat savaşları esnasında Romalılar tarafından iki sene müddetle (M. ö. 72-70) muhasara edilmiş, sonunda Romalı komutan M. Aurelius Cotta tarafından zaptedilerek tamamile tahrip edilmiştir. Bu felâkete rağmen şehir Roma imparatorluk devrinde kalkınarak ikinci parlak devrini yaşamış, bir "metropolis" olarak mevkiiini M. s. 4. yüzyıla kadar muhafaza etmiştir. Bu tarihten itibaren şehir hristiyanlığın bir merkezi olmuş, Bizans devri batı Anadolu olaylarına karışmış, bir süre Trabzon İmparatorluğu'nun bir batı kalesi haline gelmiş, fakat Bizans İmpara-

torluğu tarafından tekrar ele geçirilmiş, 13. yüzyılda Cenevizlerin bir ticaret limanı olmuş, Türk akınlarına bir süre dayandıktan sonra İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından nihaî olarak zaptolunmuştur. Osmanlı idaresi altında küçük ve önemsiz bir kasaba halini alan ve Herakleia'nın değişmiş bir şekli olan Ereğli olarak anılan şehir ancak son zamanlarda civarında vücade getirilen büyük sanayi tesisleri sayesinde Karadeniz kıyılarının en önemli şehirlerinden biri olmağa namzed olmuştur.

Yukarıda yaptığımız kısa tahlilden anlaşılacağı gibi şehir tarihinin anahatları ve hattâ bazı devirler için ayrıntıları bilinmesine karşılık şehrin mevkiinin özellikleri, şehir plânı ve anıtlarının yüzyıllar boyunca geçirdiği değişiklikler üzerinde hemen hemen hiç durulmamıştı. Hoepfner s. 19 v. dd. da Ereğli'nin topoğrafyasını 1 - Romalıların tahribine kadar; 2 - Roma İmparatorluk devri; 3 - Bizans ve Osmanlı devri olmak üzere üç esas bölümde incelemekte, şehrin limanı, akropolü ve suyuolları üzerinde durmakta, şehrin M. ö. 70 yılına kadar oldukça küçük bir saha işgal ettiğini (bk. pl. II), bugün dahi kalıntıları mevcut olan mendireklerle korunan bir limana sahip olduğunu, Roma İmparatorluk devrinde kuzey-doğuya doğru bir hayli genişlediğini, Bizanslılar zamanında ise bir kale olarak ilk iskân sahasının içine çekildiğini inandırıcı delillerle ortaya koymaktadır.

Bundan sonraki fasıllar antik şehrin kalıntılarını ve bilhassa mimarlık buluntularını ele almakta, bu arada bugün dahi kısmen korunmuş olan surlara geniş bir yer ayrılmaktadır (s. 37 v. dd.). Şehrin dar sokakları, ev ve bahçeleri arasında çeşitli teknikte ve çeşitli malzeme ile yapılmış olan sur kalıntılarını tesbit, bunları birbirinden ayırdetmek ve tarihlemek suretile şehrin çeşitli devirlerdeki genişliği hakkında bir sonuca varmak hususunda araştırmacının sarfettiği gayreti takdirle anmak gerekir. Hellenistik devir surlarının çok mahdut yerlerde ve ufak kalıntılar halinde bize kadar gelmesine karşılık Roma devri surları oldukça uzun parçalar halinde, bilhassa deniz kenarında dik yamaçlar üzerinde uzanıp gitmekte, daha dar bir sahayı çeviren Bizans surları ise türlü savaşlar yüzünden çok tahrip görmüş ve bazı yerlerde hemen tamamen ortadan kalkmış olan Roma kara surları üzerinde yapılmış bulunmaktadır. Gerek büyük bir kısmı halen ayakta duran ve kulelerle teşhiz edilmiş olan bu surları, gerek Bizans şatosunu çeviren tahkimat şebekesini (s. 47 v. dd.) etraflı bir tarzda inceleyen yazar, plân, resim ve fotoğraflar sayesinde, bunlar hakkında okuyucunun açık bir fikir edinmesini sağlamaktadır.

Antik devirden zamanımıza kadar meskûn kalmış bir şehirde eski bina kalıntılarının çok az olacağı aşikârdır. Fakat bugün modern ev ve bahçe duvarlarında görülen antik mimarlık parçaları ortadan kalkmış olan anıtsal bina sayısının bir hayli yüksek olduğuna işaret etmektedir. Yazar gerek antik bina kalıntılarını, gerek mimarlık parçalarını, mümkün olduğu kadar kronolojik bir sıra takip etmek suretile, bir katalog halinde incelemektedir (s. 49 v. dd.). Hellenistik devir harabeleri arasında şehrin merkezinde yer alan ve nefis bir orthogonal taş işçiliği gösteren bir bina zikrolunabilir ki (s. 52. v. dd.) üzeri kemerli kapı ve pencerelere sahip olan ve şehrin ana caddesi üzerinde yer aldığı anlaşılan bu bina yazara göre bir agora ile ilgili bir stoa idi ve geç hellenistik devre tarihlenebilir. Geç Roma devrine ait en enteresan buluntular arasında yeknasak bir grup meydana getirdikleri anlaşılan bir takım mimarî parçalar zikre şayandır (s. 57 v. dd., lev. 12 ve. dd.). Bunlar arasında

bilhassa bir cepheleri yarım sütun, dikey oluklarla ayrılmış diğer cepheleri ise paye başlıkları şeklinde olan 12 tane çift Korint başlığı, bunların yanında çeşitli paye başlıkları, sütun kaideleri, arşitrav hatılları ve İon başlıkları gösterilebilir. Yazar şehrin çeşitli yerlerine dağılmış olan bütün bu parçaların etrafılı bir tarifini yapmakta, bunları malzeme, teknik ve üslup bakımından incelemekte ve bütün bu parçaların bir binaya ait oldukları sonucuna vardıldıktan sonra bu binanın nerede ve ne olabileceği problemini ele almakta, ancak 19. yüzyılda tamamıyla tahrip edilmiş olduğu anlaşılan bu anıtsal binanın yerini kesin olarak tesbit edememekle beraber onun şehrin kuzeyinde ve Romalılar zamanında genişletilen sektöründe bulunmuş olmasını muhtemel görmektedir. Stil bakımından Severus'lar devrine (M. s. 3. yüzyılın ilk çeyreği) tarihlenen bu mimarî parçaları müellif, bunların İzmir agorası bazilikasındaki mimarî unsurlarla olan benzerliklerinden dolayı, bir bazilikanın çift katlı portiklerine izafe etmekte, bu portiklerin üst katında, İzmir'de olduğu gibi, payeler arasında yüksek taş parmaklıklar yahut kafesler kabul etmektedir. Bundan sonra çift başlıklar mimarî tip olarak ele alınmakta, akant yaprakları ve bunların arasında bulunan çeşitli figürler ve bütün bu dekoratif unsurların birbiriyle olan ilişkileri üzerinde durulmakta ve bu başlıkların Anadolu mimarlığındaki yerinin tesbitine çalışılmaktadır.

S. 92 v. dd. da Ereğli'nin Bizans anıtları gözden geçirilmekte, bugünkü Orta Camiin üç nefli ve yuvarlak mihraplı bir erken hıristiyan bazilikası olduğu tebarüz ettirilmekte ve binanın 5. yüzyılının ilk yarısında büyük bir depremden sonra Ereğliyi bizzat ziyaret eden İmparator Theodosius II'nin yardımı ile yapılmış olduğunu muhtemel görmektedir.

Son fasıl (s. 98 v. dd.) Türk Ereğlisine tahsis edilmiştir. Bu fasılda Türk şehrinin esas itibariyle Bizans şehri üzerinde bina edilmiş olduğu ve 19. yüzyılda civarda kömür madenlerinin keşfinden önce burasının küçük ve mütevazı bir kasaba karakterini taşıdığı, ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişmeye ve genişlemeğe başladığı yazılmaktadır. Bundan sonra Türk evleri ele alınmakta, bunların karakteristik vasıfları ortaya konmaktadır. Ne yazık ki bunlar arasında eski ev tipleri kalmamıştır. Keza hamamlardan da eski örneklerin ortadan kalkmış olduğu söylenebilir.

Eserin sonunda yeni kurulan çelik fabrikası yüzünden ilerde şehrin nasıl bir çehre takınacağı problemi incelenmekte, yalnız Ereğli'nin değil, fakat Kastamonu ve Akçakoca'ya kadar uzanan geniş bölgenin ilerde bir sanayi bölgesi haline geleceğinin kaçınılmaz bir gerçek olduğu bildirilmekte, iklimi mutedil, toprakları verimli ve ormanı bol olan bu şirin bölgede ileri görüşlü bir planlama sayesinde sınaî tesislerin yanında tabii güzelliklerin de korunması temennisi izhar olunmaktadır.

Hakkında toplu bir fikir vermeğe çalıştığımız bu eser mükemmel bir şehir monografisi olup bundan böyle yurdumuzun çeşitli şehir ya da bölgeleri hakkında yazılacak eserler için güzel bir örnek teşkil etmekte, eserin Ereğli'nin bambaşka bir çehre takınmak ve antik kalıntılarının büsbütün ortadan kalkmak üzere olduğu bir zamanda yazılmış olması onun değerini arttırmaktadır. Kıymetli muhteviyatı ile paralel giden nefis baskısı bakımından da dikkati çeken bu güzel ve faydalı eserinden dolayı yazarı ve eserin hazırlanması ve basılmasında büyük bir âmil olan Prof. Dörner'i tebrik etmeği borç biliriz.

ORD. PROF. DR. ARIF MÜFİD MANSEL

